

Albrandswaard tussen Rhoon en Poortugaal

door

N.L. van Dinther

1998

Albrandswaard tussen Rhoon en Poortugaal

De geschiedenissen van Rhoon en Poortugaal zijn bekender dan die van Albrandswaard. Alvorens over Albrandswaard te vertellen, wil ik U mee nemen op een klein uitstapje naar onze Zuiderburen.

1.

Brugge is van oudsher een gekende mooie stad.

Het is in de nabijheid van deze stad dat omstreeks 1230 Jacob van Maerlant geboren is, die bekendheid heeft gekregen als één van productiefste en invloedrijkste schrijvers uit de Middelnederlandse letterkunde.



Jacob van Maerlant (ca. 1230-ca. 1296)

Afkomstig uit een eenvoudig milieu kon voor hem een universitaire opleiding niet bekostigd worden. Het is waarschijnlijk dat hij in Brugge zijn opleiding kreeg aan de kapittelschool van Sint-Donaas. In zijn opleiding heeft hij door de rechtstreekse contacten, die er waren van deze school met de abdij Ter 'Duinen te Koksijde en de op loopafstand van Brugge gelegen abdij ter Doest, kennis genomen van de boeken die in de bibliotheken van deze abdijen lagen.

Deze abdijen waren van de Cisterciënser kloosterorde, zogenoemd naar de plaats Cîteaux gelegen in Bourgondië in de Côte d'Or, de bekende wijnstreek, waar het moederklooster als een afsplitsing van de abdij van Cluny gelegen was.

Tot op vandaag de dag is in de nabijheid van het nog steeds bestaande klooster, de wijngaard en het kasteel Clos-de-Vougeot te bewonderen met de reusachtig grote wijnpersen, een bezit van het klooster vanaf de 12e eeuw tot de Franse revolutie..

De abdij ter Doest is verdwenen. Slechts een grote voorraadschuur uit de 13e eeuw is nog te bezichtigen maar die is zeer het bekijken waard.



De schuur van de abdij ter Doest

Welnu het was in vroeger tijden gewoon dat de teksten van de bestudeerde boeken uit het hoofd geleerd werden en Jacob van Maerlant droeg als het ware een complete bibliotheek in zijn hoofd mee hetgeen hem zeer van pas kwam toen hij omstreeks dertig jaar oud naar het eiland Voorne trok.

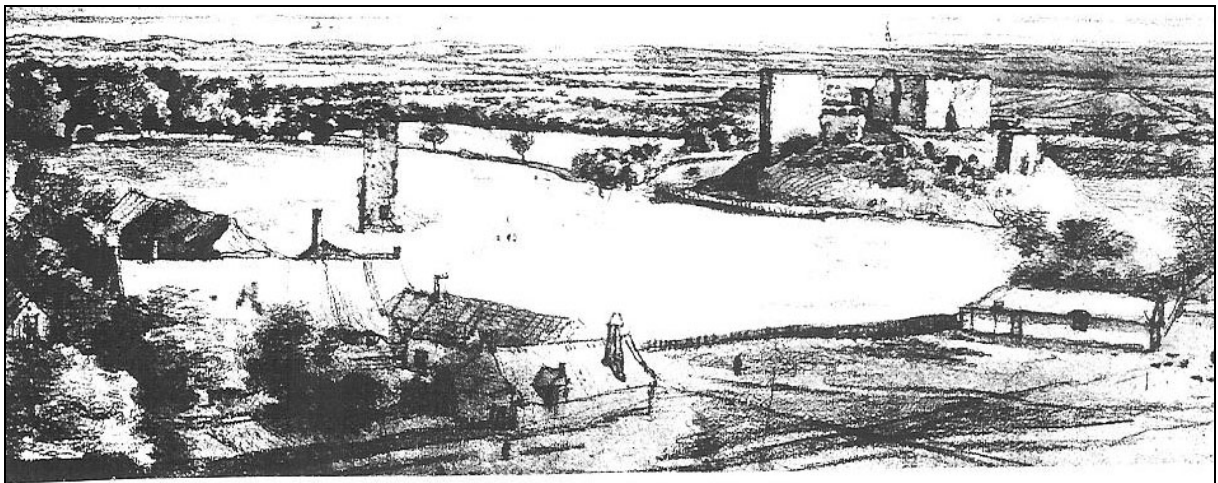
Hij werkte als koster ,in dienst van de heren van Voorne ,in het Sint-Pieterskerkje van het gehucht Maarlant op de plek waar nu Brielle gelegen is, en ontleende aldus daaraan zijn naam.

Hij schreef daar een aantal van zijn grote werken waaronder , kort voor de regeringsaanvaarding van het koningskind graaf Floris V in 1266 ,zijn vorstenleer “Heimelijkheid der heimelijkheden”.

Wie heeft nooit gehoord van zijn wellicht beroemdste boek, geschreven te Damme “Spiegel historiaal” ,dat onvoltooid gebleven twintig jaar na zijn dood door Lodewijk van Velthem werd afgemaakt.

Dat hij op Voorne terecht kwam is niet zo verwonderlijk het eiland was over de waterwegen niet moeilijk bereikbaar en de voorhaven van Brugge aan het toenmalige Zwin gelegen was in die tijd de wereldhaven Damme, de stad waar van Maerlant na zijn verblijf op Voorne terug kwam en aldaar rond het jaar 1296 stierf. Voor het stadhuis van Damme staat een negentiende-eeuws standbeeld van Van Maerlant.

Het in 1996 verschenen boek “Maerlants Wereld” door Frits van Oostrom geeft een heldere kijk op zijn leven en werk.



Tekening uit 1647 van de burcht op Voorne

2.

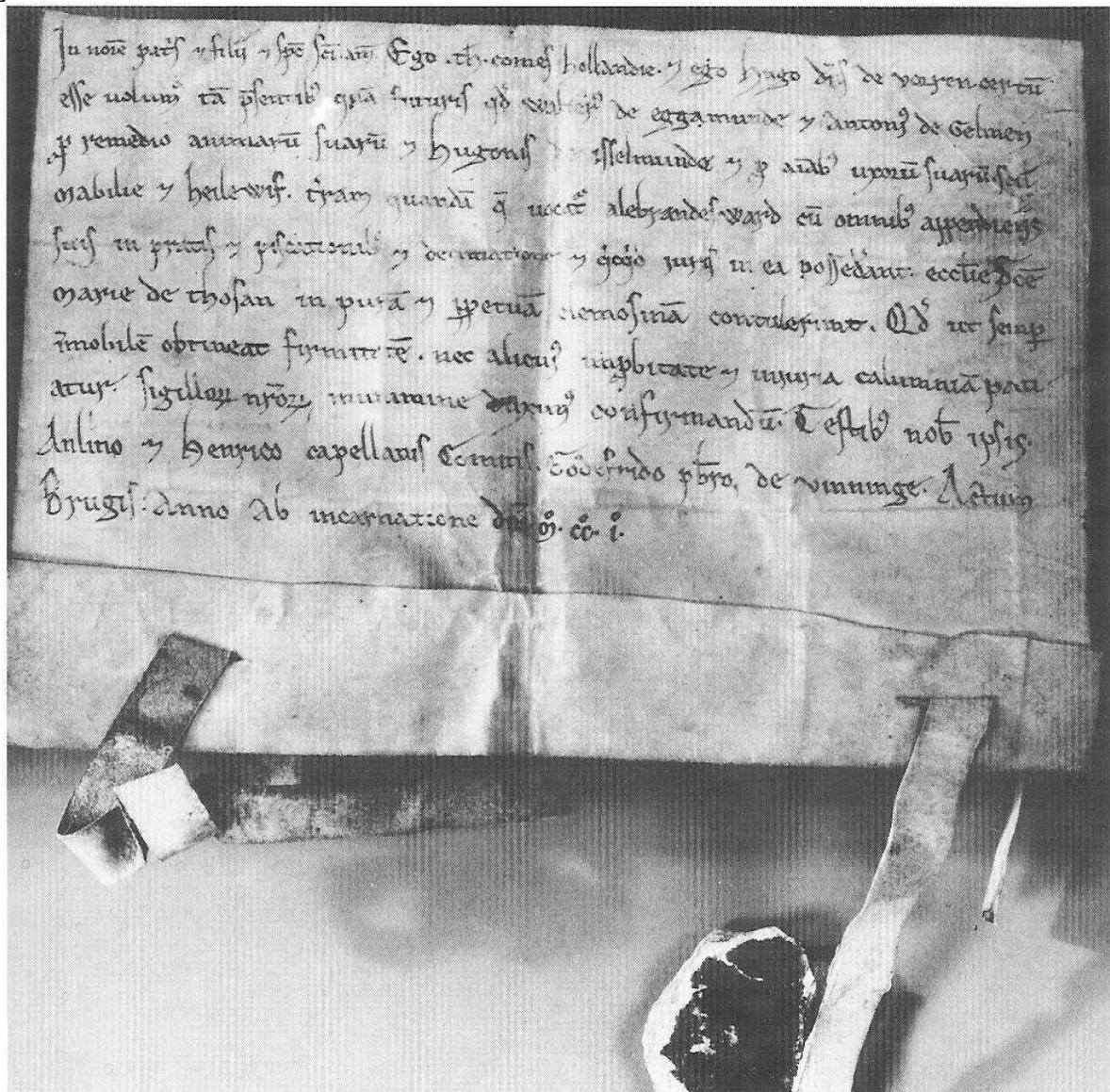
Veel geslachten op de Zeeuwse-en Zuid-Hollandse eilanden waren verbonden met het Zuiden door huwelijken. De Hollandse graven klopten vaak aan bij het rijke Brugge voor de financiering van hun militaire acties. En was het geslacht van de Heren van Voorne immers niet verwant met deze Hollandse graven?

Bovendien werden kunst en wetenschap in deze tijd duidelijk beïnvloed door het Zuiden.

Bedenk wel dat toen Brugge een wereldstad was in onze streken nog behoorlijk door de blubber gebaggerd werd.

Een voorbeeld van het hiervoor geschetste verband tussen de Zeeuwse-en Zuid-Hollandse eilanden en het Zuiden wordt teruggevonden in een schenkingsoorkonde aan de kerk ter Doest van 1201, opgemaakt te Brugge.

In deze oorkonde verklaren Graaf Diederik VII van Holland en heer Hugo van Voorne, dat Wouter van Egmond en Anton van Gelmen voor het zieleheil van henzelf, van hun beider vrouwen Mabelie en Heilewif en van Hugo van IJsselmonde, het land Albrandswaard aan de kerk van ter Doest te hebben geschonken.



Schenkingsoorkonde Albrandswaard 1201

Deze schenkingsoorkonde leert ons een aantal dingen.

Het toponiem Albrandswaard zegt ons dat we hier te doen hebben met een waard die ooit geweest is van ene Albrand en dat die eigendom gelegen moet zijn ver voor het genoemde jaar 1201.

Immers in 1201 wordt gesproken over de echtgenote's van de schenkers en over Hugo van IJsselmonde die de vader van deze vrouwen geweest zal zijn.

Gesteld mag worden dat Albrandswaard als huwelijksgoed van hem afkomstig was.

Het West-en het Oostambacht van IJsselmonde zijn later leenroerig aan de heren van Egmond, wat het aannemelijk maakt dat deze het gehele ambacht geërfd hebben van Hugo van IJsselmonde.

Hugo van IJsselmonde wordt genoemd in een oorkonde van 1169 waar hij onder meer met graaf Floris III optreedt als getuige.

De opsomming van namen en jaartallen lijkt droog maar zijn van essentieel belang voor de plaats en tijdsbepaling van Albrandswaard.

Ik mag met een gerust hart stellen dat Albrandswaard van een respectabele ouderdom is en zijn naam heeft gekregen van de mogelijke ontginning van dit gebied.

In de Middeleeuwen was het huwelijk met een vrouw uit een belangrijk geslacht van groot belang.

Zij bracht als huwelijksgoed belangrijke bezittingen in en vizelde daarmee de positie van de man in niet geringe mate op.

Het is bekend dat de mannen dikwijls vrouwen trouwden uit een hogere maatschappelijke positie dan zij zelf en daarbij sneed het mes aan twee kanten. De vader gaf als een soort beloning van trouwe dienst zijn dochter aan zijn leenman en bond hem op die manier aan hem en de leenman verwierf bezit door het meegekregen huwelijksgoed. Het huwelijksgoed was tevens voor de vrouw haar oudedagsvoorziening en mocht zij kinderloos komen te overlijden dan keerde dat goed weer terug in haar eigen familie. Het meest in trek waren de erfdochteren want die brachten het gehele bezit mee.

Over de vrouwen uit die periode weten we niet veel omdat voornamelijk door mannen, vaak priesters, over mannen geschreven werd. Over vrouwen schreven zij niet graag want zij hadden er geen belang bij hun eigen positie als man daarmee onbelangrijker te maken.

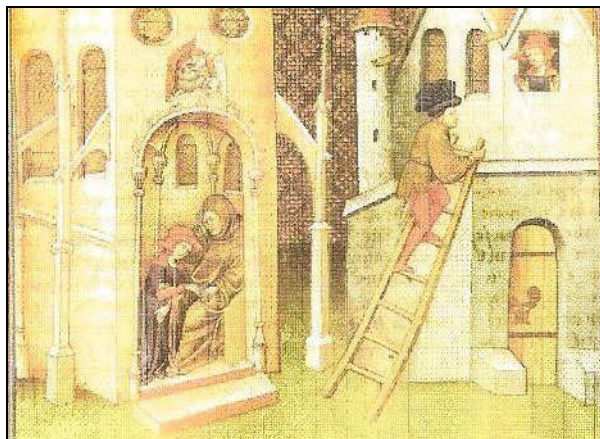
Als zij al over vrouwen iets mede te delen hadden dan lag dat meer in de sfeer dat zij als de "Eva" werden beschouwd die Adam verleid had en die met hun vleselijke lusten de mannen het hoofd op hol brachten. Een bron van genot en dus de oorzaak van zedelijk bederf.

Met hun samenzweringen en middeltjes zouden zij de mannen impotent kunnen maken opdat zij niet constant zwanger zouden zijn want, zo werd gezegd, de paringsdrift van de man was onverzadigbaar.

Toch schiet deze zienswijze over de positie van de vrouwen duidelijk te kort; hun macht over en in de huishouding en daarmee over het personeel is groot en als moeder van hun zonen en dochters hadden zij een zekere macht en daar zij menigmaal hun echtgenoten overleefden was hun positie als weduwe niet gering. Dat zij dan een begerenswaardige prooi waren voor mannen is duidelijk.

Zij verweerden zich danig en weigerde menigmaal een nieuw huwelijk en werd het te moeilijk dan werden zij de bruid van Christus en traden in een klooster in.

De Franse hoogleraar Georges Duby, in 1996 overleden, is de auteur van het boek "Edelvrouwen in de twaalfde eeuw" en schets daarin op meesterlijke wijze een Middeleeuwse mysterieuze wereld.



De minnaar gaat in op de verkapte uitnodiging van een dame

Keren we nu terug naar Albrandswaard.

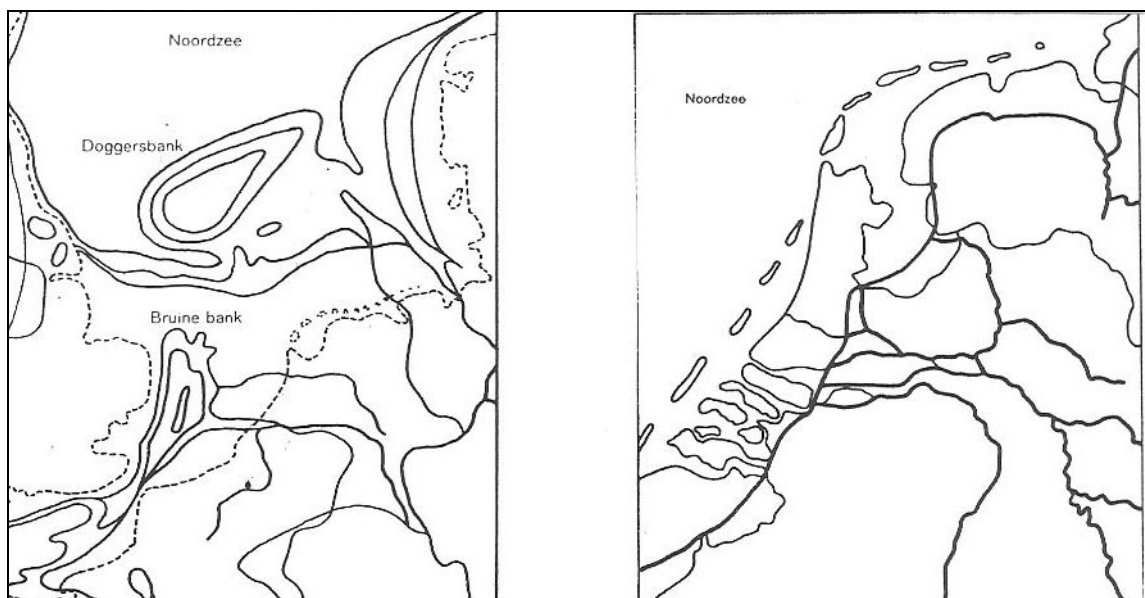
IJsselmonde is in geologische termen nog niet zo oud vergeleken met het zuiden en oosten van ons land.

Omstreeks 10.000 jaar geleden, we kijken niet op een jaartje meer of minder, bestond het gebied nog niet. Ca. 15 meter onder het huidige niveau lag een rivierdal van zo'n 20 km breed waardoor brede stromen, de voorlopers van de Maas en Rijn, zich ongeremd naar zee begaven.

De zee uit die tijd was nog niet de Noordzee. De zeespiegel lag ca. 60 meter onder het tegenwoordige peil zodat het Noordzeebekken grotendeels droog was en de kust lag verder naar het noordwesten bij de Doggersbank, terwijl de Britse eilanden een onderdeel uitmaakten van het Europese continent.

In deze nadagen van de laatste ijstijd was het continent bedekt met een dik pakket ijs met uitzondering van Nederland. Het gebied was één onafzienbare toendra en het was er bar koud met in de zomer een gemiddelde temperatuur van zo'n 8 graden Celsius.

Er kwam een eind aan de kou een klimaatsverbetering trad op; het landijs begon te smelten en het bekken van de Noordzee steeg in 2000 jaar met 30 meter. In de daarop volgende perioden zette dit proces zich voort en ca. 3000 jaar voor Chr. ligt de kustlijn ongeveer ter hoogte van Poortugaal.



Het ontstaan van de Noordzee
----- huidige kustlijn

Vorming strandwallen 3000 jaar v Chr.

Er ontstaat een strandwal met duinen en tussen deze wal en het hoger gelegen gebied in het oosten groeit een doorlopend gebied van veen, de strandwallenkust sluit zich op enkele riviermondingen na. Het proces van veengroei het zogenaamde Romeinsveen, gaat tot ca. 300 v Chr. door.

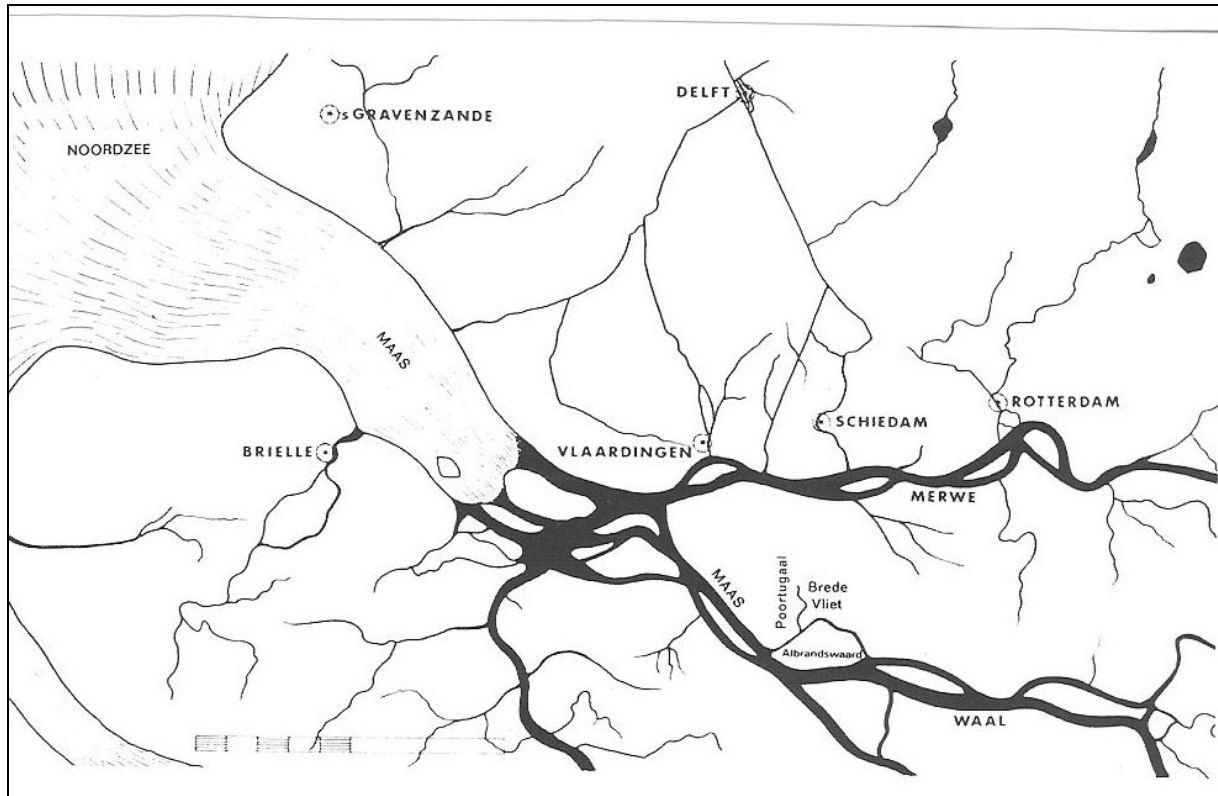
In hoeverre in de vroegste tijd het gebied bewoond is geweest laat zich verklaren door de vele archeologische vondsten vanaf de middensteentijd die over het gehele eiland gedaan zijn.

Het is hier niet de plaats om op die vondsten dieper in te gaan, immers we hebben het over de polder Albrandswaard en uit dit gebied zijn nog geen vondsten bekend.

De rivier de Maas liep in de Romeinse tijd vanuit de Hoeksche Waard richting Rhoon en ging met een grote bocht om de huidige polder Albrandswaard heen, om ten zuiden van Poortugaal naar het noordwesten af te buigen en haar loop te vervolgen langs de zuidzijde van Hoogvliet.

Op de kleistrook aan de noordkant van Albrandswaard is een ontginning ontstaan die aan het huidige Rhoon haar naam heeft gegeven.

Tot omstreeks het jaar 1000 zou er aan de landschappelijke omstandigheden op IJsselmonde weinig veranderen. Vanaf die tijd stimuleren de graven van Holland door uitgifte van de gronden de ontginningen. Vanaf de 12e eeuw drong de zee echter op en de Merwede (de huidige Nieuwe Maas) aan de noordkant en de Waal (de huidige Oude Maas) aan de zuidzijde van IJsselmonde krijgen het karakter van zeearmen. Berucht zijn uit die periode de overstromingen in de jaren 1164-1170 waarbij het gehele gebied onder water liep en de huidige bedding van de Oude Maas haar beloop kreeg. Het gebied werd weer spoedig op het water veroverd en uit deze tijd dateert het opdoemen van het geslacht van Duiveland in 1199, de latere ambachtsheren van Rhoon. Mogelijk is uit deze tijd de ontginning "Albrand" afkomstig die de naam heeft gegeven aan zijn waard en waarvan de eigendom in 1201 blijkt te liggen bij de dochters van Hugo van IJsselmonde, of dateert zijn naam uit de periode van ca. het jaar 1000 ?



Het Maasmondgebied omstreeks 1300. Albrandswaard is ontstaan.

Albrandswaard wordt al vroeg een Hoge Heerlijkheid genoemd het geen vooral voor de rechtspraak in het gebied van belang is geweest immers de heer van het gebied bezat het recht de doodstraf uit te spreken en te voltrekken. Uit de archiefstukken van Albrandswaard is niet gebleken dat van dit recht gebruik is gemaakt.

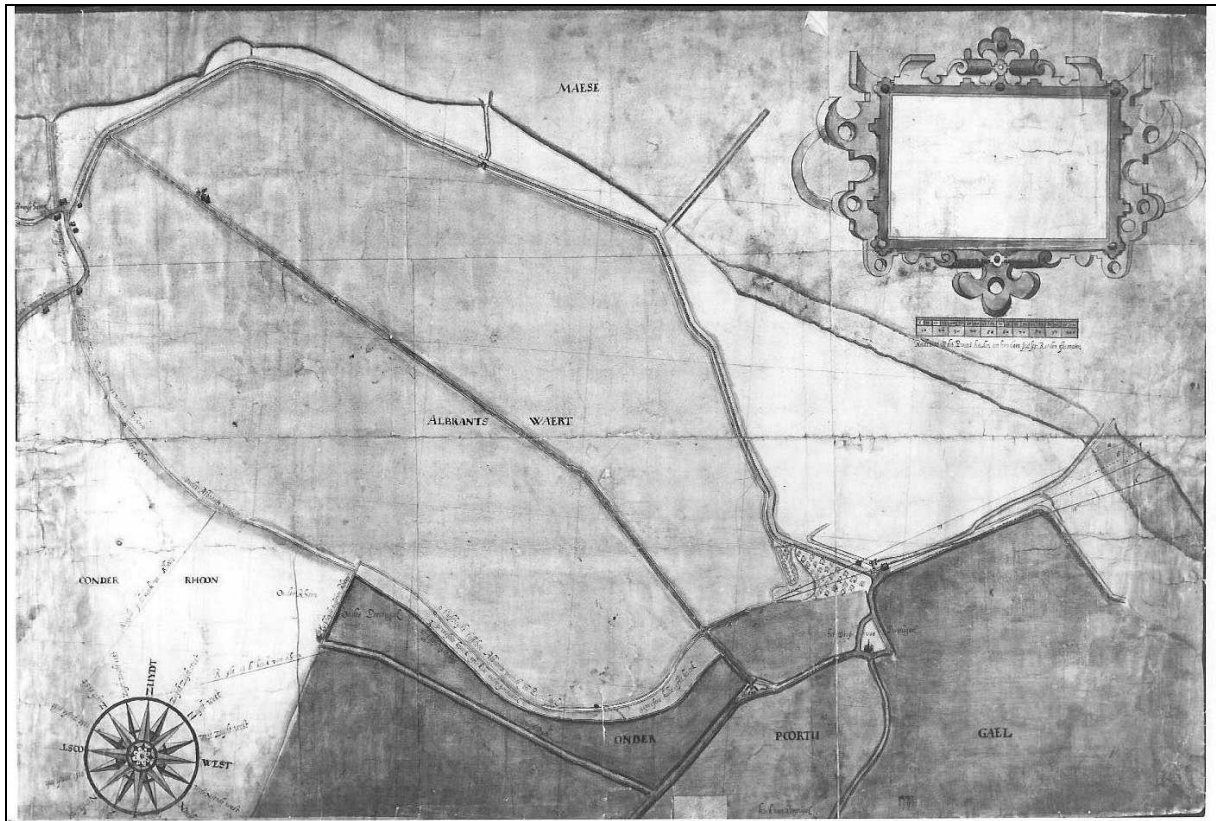
We zagen reeds dat het gebied Albrandswaard bestond uit een opwas, gelegen in de Riederwaard aan de zuidwestelijke punt van het eiland IJsselmonde.

Over de juiste begrenzingen zijn meermalen geschillen gerezen, welke door de toenmalige bezitters in der minne zijn beslecht.

Zo leggen in 1555 Pieter van Rhoon en Pendrecht en Gerrit van Assendelft, heer van Albrandswaard, een geschil bij over de grensscheiding tussen hun gebieden nadat een landmeter een raaiing tussen de gebieden heeft gemaakt.

In 1619 worden de begrenzingen tussen Albrandswaard en Poortugaal ter discussie gesteld.

Het is niet duidelijk waar de grens loopt tussen de Hoge Heerlijkheid Albrandswaard en de ambachtsheerlijkheid Poortugaal in het bijzonder ter hoogte van de Albrandswaardsedijk. Getuigen worden gehoord en ingezetenen van Poortugaal verklaren dat de Albrandswaardsezeedijk, voor de hoge vloed van Allerheiligen 1570 (1 november) liep waar nu de boomgaard is van de Heer van Albrandswaard. Bij deze dijkdoorbraak ontstaat "de Wael" of zoals we het nu kennen 't Wiel.



Albrandswaard , Poortugaal, de Hooze Boomgaard en 't Wiel.

In een acte van accord uit 1626 werd het geschil tussen Joris de Bij, als heer van Albrandswaard, en de ambachtsheerlijkheid van Poortugaal uit de wereld geholpen.

De Hooze Boomgaard werd verpacht zo bijvoorbeeld in 1681 voor 14 jaar aan Maddeleentje Schilder.

De opwas Albrandswaard werd in de loop der tijd uitgebreid met een aantal platen die in de Oude Maas door aanslibbing ontstonden.

De bekendste plaat is de Laetgens waarover zoveel gekijft is in de loop der tijd dat we dat gebied nu kennen onder naam "de Kijvelanden". Een andere bekende plaat is de Groene Plaat die in het begin van de 19e eeuw in het bezit van de heren van Albrandswaard kwam en die daarmee hun bezit afronden.

De opeenvolgende bezitters van Albrandswaard sinds Hugo van IJsselmonde vormen een lange rij waarvan het in dit kader ondoenlijk is ze alle te noemen.

Een enkele wil ik desondanks even naar voren halen.

Allereerst een opmerking. Zoals we zagen werd in 1201 de heerlijkheid geschonken aan de abdij Ter Doest en toch hebben we reeds kennis gemaakt met andere heren, enig zicht op hoe dat mogelijk is hebben we niet toch zijn er wat aanknopingspunten. We zullen ze bekijken.

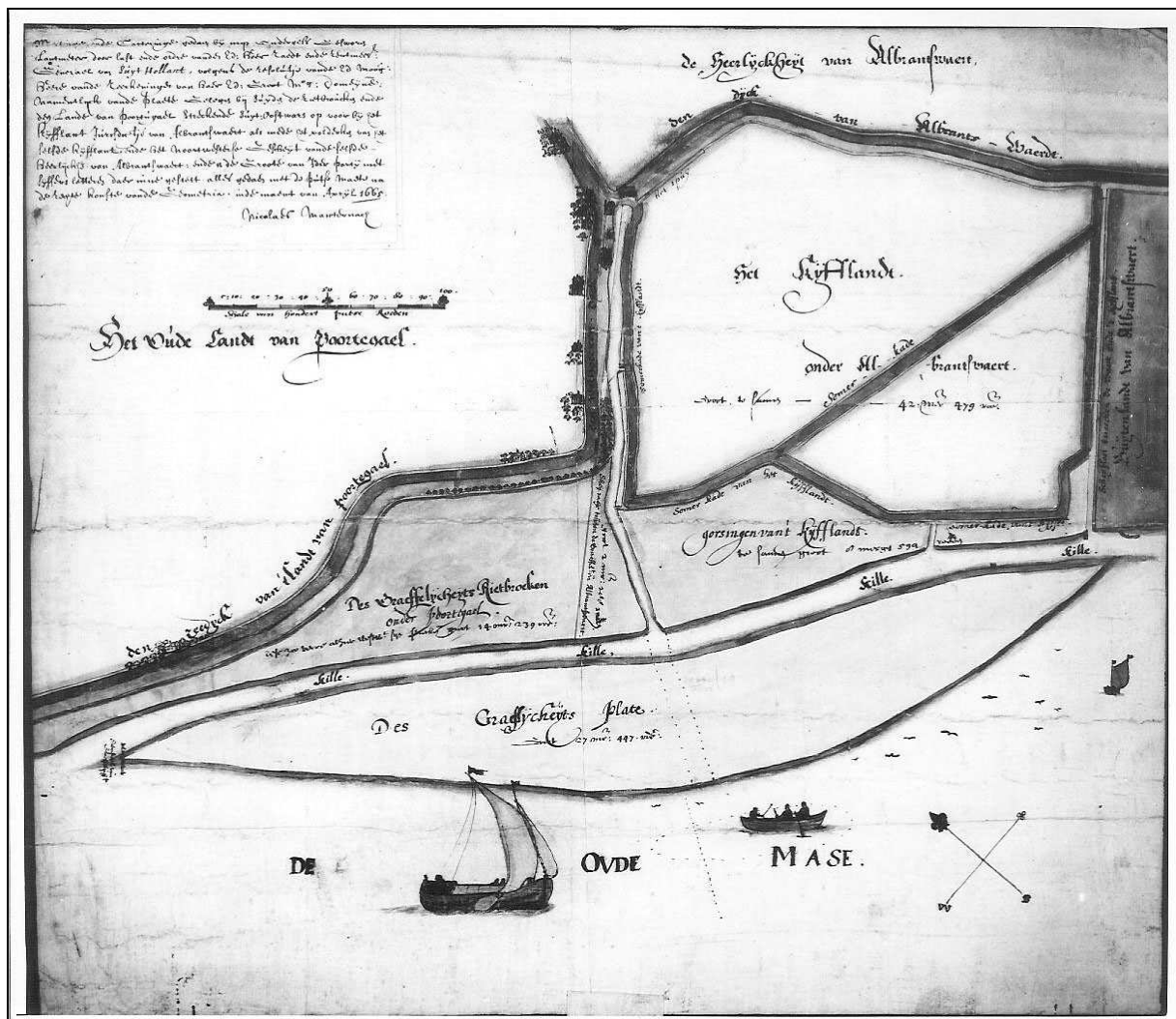
Nikolaas heer van Putten is een van de bekendste bezitters , die ook nog steeds uitgebreide contacten heeft met de abdij Ter Doest. Nog in 1246 geeft hij de abdij het alleenrecht om met zegen en weer te

vissen in Albrandswaard. Naar aanleiding van een proces in 1247 is hij genoodzaakt de abdij nogmaals voor eeuwig in het recht van vissen te bevestigen waarbij hij een zekere Aloud van Albrandswaard moet afkopen.

We maken hier kennis met een recht van vissen, dat gedaan wordt met een weer en zegen

Een weer is dan een V-vormige versperring in een water, die uitloopt in een fuik en waar de vis dan in zwemt en gevangen kan worden.

Vissen met een zegen is een andere techniek hierbij wordt gebruik gemaakt van een groot smal visnet met een zak een zogenaamde kuil in het midden, kurken aan de bovenkant en loodjes aan de onderkant van het net zorgen ervoor dat de gehele breedte van een viswater afgesloten wordt, trekt men het voort en daarna met één eind rond, dan vangt men alle vissen die niet door de mazen kunnen.



Vissen op de Oude Maas

Na het geslacht van Putten trekt nog een hele stoet van bezitters langs, waarvan we er één hebben leren kennen bij de grensgeschillen n.l. Joris de Bijde.

De laatste heer die genoemd kan worden is Pieter van Holy, immers bij de staatsregelingen van 1789 en volgende jaren werden de heerlijke rechten opgeheven en Albrandswaard werd een zelfstandige gemeente. De zelfstandigheid was van korte duur want reeds in 1841 werden Poortugaal en Albrandswaard één gemeente.

De gemeentelijke herindeling van 1985 gaf door de samenvoeging van Rhoon en Poortugaal nieuw leven aan de naam Albrandswaard.

Het veer naar Oud-Beijerland, dat gelukkig zal blijven bestaan, heeft al een oude traditie.

Reeds in 1689 is er sprake van het veer van Albrandswaard op Beijerland.

In 1804 dient de hiervoor genoemde Pieter van Holy een request in bij het bestuur van Holland waarbij hij verzoekt, ten einde het veer op Beijerland weer te laten functioneren, de haven te mogen verbeteren en tevens enkele grienden, de tegenwoordige Johanna-polder, te mogen bekaden.

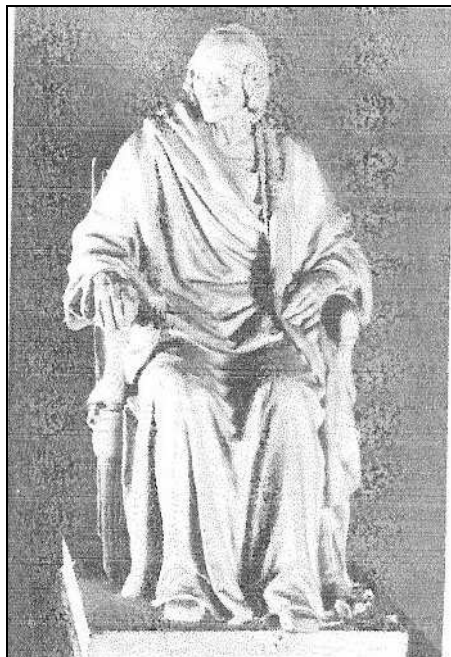
In het archief van Albrandswaard vinden we betreffende de zaken van de uitoefening van de justitie een stuk aan dat de tijdgeest van de 18e eeuw weerspiegelt.

In een vonnis van de Hof van Holland van december 1764 staat te lezen dat door degene die in Albrandswaard met de criminele justitie is belast bepaalde "Godslasterlijke en zielverdervelijke" boeken eigenhandig door hem moeten worden verscheurd en vervolgens verbrand.

Waar gaat het over?

In Den Haag is kennis genomen van twee boeken van de bekende "verlichte" schrijver uit Frankrijk Voltaire. De inhoud van die boeken wordt zo schokkend ervaren want:

In beide boeken is vastgesteld dat de goddelijkheid van de Schriften van het oude en nieuwe testament en dus de gronden van de ware Christelijke religie openlijk worden aangevallen, de verborgenheden van het geloof en andere heilige zaken op een godslasterlijke en laffe wijze worden bespot en het enig middel ter zaligheid op smadelijke wijze wordt veracht.



Voltaire